

МУЗИЧНІ ВІДДІЛЕННЯ ІМПЕРАТОРСЬКОГО РОСІЙСЬКОГО МУЗИЧНОГО ТОВАРИСТВА В УКРАЇНІ

РМТ засн. 1859 з ініціативи А. Рубінштейна в С.-Петербурзі на базі колиш. Симф. товариства, від 1869 — імператорське. Осн. завдання: стимулювання розвитку вітчизн. мистецтва шляхом організації муз. освіти, муз.-концерт. справи, влаштування конкурсів на кращі муз. твори; виконання й популяризація творів рос. і зарубіж. композиторів. Муз.-культур. досвід і напрями діяльності Товариства у С.-Петербурзі незабаром почали реалізовувати у провінц. містах Росії й в Україні. Передусім вони сприяли розвитку муз.-освіт. галузі. При нововідкритих місц. відділ. Товариства виникали муз. класи, що згодом реорганізовували в муз. школи, пізніше — муз. училища. Відділ. РМТ відкрито в Києві, Харкові, Одесі, Миколаєві, Катеринославі (нині Дніпро), Полтаві, Херсоні, Житомирі, Чернігові, Умані (нині Черкас. обл.). Важлива роль у муз. культурі 2-ї пол. 19 — поч. 20 ст. Києва, Одеси, Харкова та ін. міст України, що входили до складу Рос. імперії, належала зх.-європ. музикантам, а також консерваторіям Відня, Ляйпцига, Берліна, Парижа, де навч. або вдосконалювали свій фах музиканти з України. РМТ сповна скористалося ситуацією і запровадило вимогу, за якою лише диплом «вільного художника», здобутого в Москві або С.-Петербурзі, дозволяв здійснювати профес. діяльність. Київ. відділ. РМТ засн. 1863 (з муз. класами, від 1868 — муз. школа, від 1883 — муз. училище, від 1913 — консерваторія, див. Музична академія України ім. П. Чайковського Національна) на базі Філармон. товариства, до якого входили М. Лисенко, М. Богданов, Б. Каульфус, М. Ясінський, Є. Трегубов, Ю. Клейбель, Н. Критська, А. Тальберг, Є. Милорадович та ін. Його діяльність охопила 50 сезонів симф. (1863–1913) і 38 сезонів камерно-інструм. (1875–1913) збірань. Перша Дирекція Київ. відділ. — губернатор П. Селецький (голова), М. Рігельман, В. Бутович, Р. Пфеніґ та Ф. Вітте. На початк. етапі діяльності провінц. відділ. підпорядковувалися центру, однак поступово ставали самостійними, що позитивно вплинуло на їхній подальший розвиток. З огляду на Статут і з урахуванням культур. потреб у діяльності відділ. поєднували концертні, муз.-освітні та муз.-виконавчі напрями. Відкриття в Києві 1867 Рос. опери й муз. школи (від 1883 — училище) стало визнач. культур. подією. Зали опери в певні дні безоплатно надавали в користування Т-ву, оркестр опери брав участь у симф. концертах. Директор школи — Р. Пфеніґ (1868–75), Л. Альбрехт (1875–76), В. Пухальський (1876–88) та О. Виноградський (1888–1912). У 1885 відкрито класи всіх духових

інструментів і контрабаса, що давало змогу налагодити камерне й симф. виконавство. Перший випускник — О. Колаковський. На початк. етапі діяльності провідну роль відіграв Р. Пфеніґ, який організував перші симф. концерти у Києві, репрезентатив. частиною яких стали «Пори року» Й. Гайдна, «Месія» Г. Генделя. Основу симф. оркестру склали музиканти з оркестру поміщика Лопухіна, а хор. частину — аматор. хор під керівництвом К. Станіславського. Програми симф. збірань 1863–64 охопили 6 концертів (здебільшого збірні, об'єднували окремі номери симф., камерно-інструм., сольної і ансамбл. вокал. та камерно-інструм. музики, зокрема зх.-європ. класич. і романт. музики). Укр. і рос. музику в цей період представлено т. зв. малорос. хор. літ-рою («Ой Морозе, Морозенку», «Скажи мені правду») й творами М. Глінки, О. Варламова, О. Верстовського. Від заснування, а також 1879–81 в концертах Товариства як піаніст-соліст і в ансамблях виступав М. Лисенко (виконав Концерт № 3 Л. ван Бетговена, Концерт-симфонію для фортепіано з оркестром А. Літольфа, Парафрази Ф. Ліста на теми з опери «Ріголетто» Дж. Верді, Великий септет Й. Гуммеля, Великий полонез К. Вебера, Великий дует І. Мошелеса, Увертюру з опери «Семираміда» Дж. Россіні та ін.). Згодом М. Лисенко ви-йшов зі складу Товариства в знак протесту проти недооцінювання членами Товариства укр. муз. складової тодіш. культур. життя. Серед відомих мист. подій — концерти під керівництвом П. Чайковського (1891–92), С. Рахманінова (1912), С. Кусевицького (1913). Знач. період у діяльності Київ. відділ. пов'язаний з О. Виноградським (виконав твори Л. ван Бетговена, В.-А. Моцарта, Г. Берліоза, Р. Шуманна, Й. Брамса, Е. Ґріґа, М. Глінки, П. Чайковського, В. Калинникова, О. Бородіна, О. Глазунова, А. Рубінштейна), який 1900–01 провів серію істор. моногр. концертів, присвяч. чес., нім., норвез., франц. музиці. Солістами багатьох його концертів були скрипалі — О. Колаковський, О. Климов, М. Ерденко, Я. Коціян, хор. колективи, зокрема під керівництвом Я. Калішевського, Г. Москальова. 1913 з ініціативи С. Кусевицького в Києві, Харкові, Одесі виконано всі 9 симф. Л. ван Бетговена. Останнє зібрання симф. концертів завершилося Симф. № 6 П. Чайковського. Від 1875 камерне виконавство стало невід'єм. складовою діяльності Київ. відділ. Спочатку камерні концерти проходили у залі муз. училища, згодом — залі Купец. зібрання (нині Нац. філармонія України). При Т-ві діяли квартети різних складів, серед їх учасників — О. Колаковський, А. Шутман, Є. Риб, Ф. Мулерт, Ю. Пуликовський, С. Каспін, М. Кранц, О. Борнеман, С. Буткевич. У концертах також брали участь піаністи М.

Лисенко, В. Пухальський, А. Штос-Петрова, С. Тарнавський, Г. Ходоровський-Мороз, М. Лесневич-Носова, Г. Бобинський, М. Тутковський, С. Брикнер, К. Михайлов, М. Домбровський; скрипаль О. Шевчик; віолончеліст В. Алоїз. Проходили творчі вечори, зокрема фортепіан. сонат Л. ван Бетговена; концерти, присвяч. П. Чайковському, Ф. Мендельсону, А. Аренському, А. Рубінштейну, О. Глазунову, О. Скрябіну, Е. Гріґу. На поч. 20 ст. значно активізувалася гастрол. діяльність закордон. камер. ансамблів, зокрема виступали Брюссел. та Праз. квартети, Берлін. філармон. тріо, Париз. товариство старовин. інструментів та ін. Харків. відділ. РМТ засн. 1871 (з муз. класами, від 1883 — муз. училище, від 1917 — консерваторія, див. Харківський національний університет мистецтв ім. І. Котляревського). Перший дир. — І. Слатін (1871-1911). Провідну роль у діяльності відділ. відіграли музиканти чес. походження — скрипалі С. Немець, Ф. Сміт, В. Сук, альтист Ф. Кучера, піаніст Р. Геніка, віолончеліст С. Глазер; вітчизн. скрипалі К. Горський, С. Дочевський, віолончелісти А. Глен, Є. Білоусов, М. Букиник, альтист К. Брінкбок та ін. Вони брали участь у концертах РМТ як солісти, диригенти симф. зібрання та учасники камер. ансамблів; виконували твори Й. Гайдна, В.-А. Моцарта, Л. ван Бетговена, Ф. Шуберта, Ф. Мендельсона, С. Рахманінова, О. Глазунова, Е. Гріґа, Ф. Якименка. Серед вокалістів — А. Адіт, Є. Долинін, А. Боначич. У 1870-х рр. Харків. відділ. запрошувало оркестри Комерц. клубу, франц. театру та театру рос. опери (від 1874). Симф. зібрання 1890-х рр. набули систем. характеру. Їх очолювали І. Слатін, Ф. Кучера, а також запрошені диригенти — З. Носковський, О. Виноградов, О. Бернаді, К. Сараджев, Л. Штейнберг, П. Померанцев, А. Маргулян, М. Малько, Д. Ахшарумов. 1896 у межах ювіл. концерту до 25-річчя діяльності Харків. відділ. виконано Увертюру до опери М. Глінки «Руслан і Людмила», Урочистий марш А. Юр'яна, Концерт для фортепіано з оркестром ре мінор А. Рубінштейна. У програмах симф. концертів звучала переважно зх.-європ., рос. музика та деякі твори харків. композиторів. Успіхом користувалися т. зв. істор. концерти під керівництвом Ф. Кучери, де виконували твори великого стильового діапазону: від музики Й.-С. Баха та його сучасників до музики поч. 20 ст. Незначне місце посідала укр. музика, зокрема твори харків. (В. Сокальського, К. Горського, Ф. Якименка, О. Шульц-Евлера) та київ. (В. Пухальського, В. Чечота) композиторів. Одес. відділ. РМТ відкрито 1884 (від 1886 — муз. класи, від 1897 — муз. училище, від 1913 — консерваторія, див. Одеська національна музична академія ім. А. Нежданової). Перший дир. — Д. Климов, від 1908 — В. Малішевський. У одес. муз. осередку працювали вихованці скрипк. школи Л. Ауера, зокрема К. Гаврилов, Е. Млинарський, Б. Мироненко, П. Пу-старнаков, а також скрипалі чес. походження А. Фідельман, Й. Карбулька, Й. Перман, Ф. Ступка, В. Алоїз, О. Вульфійус, Я. Коціан, Л. Зеленка, Є. Мислівечек,

кларнетист І. Кутиль та ін. Діяльність Одес. відділ. сприяла формуванню самот. скрипк. школи. Симф. концерти у кін. 19 ст. проводили В. Сафонов, Е. Направник, М. Римський-Корсаков, на поч. 20 ст. — О. Не-дбал, Й. Прибик, А. Ейхенвальд, А. Ценовський, О. Орлов, Б. Соколовський-Чигиринський, Ю. Померанцев, Д. Ахшарумов та ін. На цьому етапі програми симф. концертів урізноманітнили, вони стали більш змістовними. За певним темат. принципом проводили істор. концерти: від Й.-С. Баха до П. Чайковського, а також окремо — російські. Серед визнач. подій — святкування 25-літнього ювілею О. Глазунова, концерт пам'яті Е. Гріґа. Сольне й ансамбл. камерне музикування в Одесі було досить інтенсивним, різноманітним за репертуаром і виконав. можливостями; проходило в приміщенні Клубу літ.-артист. товариства. Від 1900 в Одесі активно концертував струн. квартет у складі Й. Карбульки, А. Фідельмана, Й. Пермана, О. Вульфійуса. В Одесі виступали також фінський диригент Р. Калнус, норвез. композитор Х. Синдінґ, австро-нім. диригент і композитор Ф. Вайнгартнер. З ініціативи В. Малішевського та під його керівництвом студент. симф. оркестр виконував поряд із класич. репертуаром, музикою рос. і зх.-європ. композиторів, твори І. Стравинського, М. Рославця, К. Шимановського, Е. Макдоуела, А. Шенберґа, Б. Бартока, С. Скотта, К. Дебюссі. Катеринослав. відділ. РМТ відкрито 1898 (одночасно з муз. класами, від 1901 — муз. училище, див. Дніпропетровська консерваторія ім. М. Глінки, нині Дні-пров. академія музики ім. М. Глінки). Перший дир. муз. училища — Д. Губарев, диригент симф. концертів — Я. Кржічка. 1908 поряд із збір. концертами проводили темат. програми, присвяч. Б. Сметані, А. Дворжаку, М. Римському-Корсакову. 1913 літні симф. концерти проходили з участю 2-х оркестрів — під керівництвом Б. Соколовського-Чигиринського й В. Молла. У програмах представлено твори рос. і зх.-європ. композиторів (Симф. № 6 і увертюра «1912 рік» П. Чайковського, Симф. № 1 В. Калинникова, твори М. Глінки, М. Мусоргського, М. Римського-Корсакова, А. Лядова, О. Скрябіна, Ф. Мендельсона, К. Сен-Санса, Е. Гріґа). Популяризація камерно-інструм. музики у Катеринославі пов'язана з діяльністю місц. квартету в складі І. Алексеєнка, А. Нагловського, С. Білоконенка, Д. Губарева. який 1907 підготував програму, присвяч. творчості Е. Гріґа.

Микол. відділ. РМТ засн. 1892 (одночасно з муз. класами, від 1900 — муз. училище, див. Миколаївський коледж музичного мистецтва) на базі місц. муз. гуртка. Перший дир. — Л. Щедрін (очолював симф. концерти, брав участь у камер. зібраннях як піаніст), від 1905 — Й. Карбулька. Серед ін. музикантів — піаністи С. Ульштейн, І. Шафіро, О. Гриневич, Е. Шмигельський, співаки Е. Каверіна, Р. Радіна. 1900 у камер. концертах виконували фортепіан. квінтет «Форель» Ф. Шуберта, Концерт для 3-х роялів Й.-С. Баха зі струн. оркестром, а також

квартети Й. Гайдна й В.-А. Моцарта. Полтав. відділ. РМТ засн. 1899 (від 1902 — муз. класи, від 1903 — муз. училище, див. Полтавське музичне училище ім. М. Лисенка) на базі Полтав. товариства любителів симф. музики (від 1897). Перший дир. — Д. Ахшарумов. До відділ. увійшли скрипаль М. Волинський, альтисти С. Бродський і П. Климентьев, віолончеліст О. Могилевський, флейтист І. Фріденталь, кларнетист З. Волинський, піаністи О. Немеровський, Є. Зайцева, О. Вонсовська. Діяльність Товариства була спрямована на муз. просвітництво й популяризацію мистецтва, зокрема започатковано проведення концертів із обов'язковим вступ. словом (виголошували В. Оголевець, М. Фіндейзен, Д. Ахшарумов), видано путівник «200 концертів» (подіб. практики в Рос. імперії досі не було). Концерти проходили у залі губерн. земської управи й залі міського театру. 1900 відбувся перший гастрол. виїзд оркестру до м. Кременчук (нині Полтав. обл.), де виконували Симф. № 8 Л. ван Бетговена, увертюру «Робесп'єр» А. Літольфа та «Арагонська хота» М. Глінки. Проведено 11 концерт. турне провінц. містечками й великими містами України, Кубані, Росії, Балтії та Білорусі (1903, 1909–14). Гастролю відбулися в містах: Кременчук, Миргород, Лубни, Хорол (нині всі — Полтав. обл.), Прилуки (нині Черніг. обл.), Суми, Ромни (нині Сум. обл.), Миколаїв, Одеса, Єлисаветград (нині Кропивницький), Херсон, Катеринослав, Лозова (нині Харків. обл.), Мелітополь, Бердянськ (нині обидва — Запоріж. обл.), Юзівка (нині Донецьк), Маріуполь (нині Донец. обл.), Луганськ, Сімферополь; Ростов-на-Дону, Курськ, Воронеж, Пенза, Саратов, Тула, Калуга, Смоленськ (усі — нині РФ), С.-Петербург, Лодзь (Польща), Вільно (нині Вільнюс), Юр'єв (нині Тарту, Естонія), Мінськ, Вітебськ, Гомель, Гродно (усі — нині Білорусь) та ін. З ініціативи Д. Ахшарумова проведено концерти укр. музики, у яких брав участь М. Лисенко. Укр. музику представлено творами М. Колачевського («Українська симфонія»), М. Лисенка (увертюри до опери «Різдвяна ніч», до драми М. Старицького «Остання ніч»; «Гімн» з опери «Сафо», «Запорізький марш», симф. фантазія «Козак-шумка»), В. Сокальського (Симф. соль мінор, сюїта «Зліт соколів слов'янських»), І. Рачинського (сюїта «Елевзинські містерії», Адажіо з сюїти «Навесні», 2 п'єси для оркестру); творами полтав. композиторів, зокрема О. Немеровського (оркестр. фантазія «Метелики»), В. Оголевця («Українська сюїта») та Д. Ахшарумова («Елегія для струнного оркестру», Фантазія *lugubre*, «Сюїта на українські теми в стилі старовинної музики» тощо). Осн. симф. репертуар оркестру — всі симф. Л. ван Бетговена й П. Чайковського, № 40 і 41 В.-А. Моцарта, «Воєнна», «Дитяча» та «Прощальна» Й. Гайдна, № 1 і 2 О. Бородіна, № 3 і 6 О. Глазунова, № 1 і 2 В. Калинникова, а також симф. твори М. Глінки, М. Римського-Корсакова, Ц. Кюї, А. Лядова, М. Мусоргського, Е. Направника, С. Рахманінова, Ф. Мендельсона, Ф. Шуберта, Г. Берліоза,

Ф. Ліста, А. Дворжака та ін. У камер. зібраннях брав участь квартет у складі: брати Я. і М. Гегнери, М. Давидович, С. Шанкар. Із сольними концертами виступали О. Брик (фортепіано), С. Шанкар (віолончель), Г. Бергер (фортепіано). Проведено автор. вечори Л. Лісовського й до 10-ліття пед. діяльності Ф. Левитського (обидва — 1907), а також камерні концерти до 25-ліття діяльності О. Глазунова та пам'яті Е. Гріґа (обидва — 1907). Остан. концерт Полтав. відділ. РМТ пройшов 1918 (до 25-річчя твор. діяльності Д. Ахшарумова). Житомир. відділ. РМТ засн. 1905 (разом із муз. класами, від 1911 — муз. училище, див. Житомирське музичне училище ім. В. Косенка). У першому симф. концерті, організованому місц. Артист. товариством, що відбувся 1907 під керівництвом Е. Волека, прозвучали твори Ф. Мендельсона, К. Сен-Санса, О. Глазунова, Ш. Гуно та Е. Волека. Активним було камерне виконання за участі піаністів-вихованців Ф. Бузоні — Й. Турчинського й В. Ружицького. Показові концертні програми 1905, де виконували квартети Л. ван Бетговена, В.-А. Моцарта, Ф. Шуберта та тріо П. Чайковського. Черніг. відділ. РМТ засн. 1907 (від 1908 — муз. класи, від 1919 — муз. училище, див. Чернігівський музичний коледж ім. Л. Ревуцького). Камерне музикування проводили 2 фортепіанні тріо: Є. Богословський, С. Гаєвський, С. Вільконський та С. Ленквіст, С. Гаєвський, С. Вільконський, до репертуару яких входили фортепіанне тріо А. Рубінштейна, А. Арєнського, скрипк. твори зх.-європ. композиторів 17–18 ст. й романтиків. Симф. концерти в Чернігові проходили під керівництвом С. Вільконського. 1911 виконували Симф. № 3 Л. ван Бетговена, Першу сюїту з музики Е. Гріґа до драми «Пер Гюнт», твори М. Римського-Корсакова та А. Рубінштейна. Діяльність РМТ в Україні загалом відіграла позитивну роль у розвитку профес. муз. культури, в її популяризації, свідчила про високий виконав. рівень муз.-концерт. життя, сприяла розвитку композитор. творчості та муз.-освіт. справи. Укр. музика, її підтримка та виконання перебували фактично за межами діяльності РМТ і в ін. культур. полі.

Рекомендована література

1. Пузыревский А. Императорское русское музыкальное общество в первые 50 лет его деятельности (1859–1909). С.-Петербург, 1909;
2. Малишевский В. Краткий исторический очерк деятельности Одесского отделения ИРМО и состоящего при нем музыкального училища за 25 лет (1886–1911). О., 1911;
3. Отчет деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества (1863–1913). К., 1913;
4. Отчет Одесского отделения Императорского русского музыкального общества и состоящей при нем консерватории за 1913–1914 годы. О., 1914;

5. Финдейзен Н. Очерк деятельности Полтавского отделения Императорского русского музыкального общества за 1899–1915 годы. П., 1916;
6. Дагилайская Э. Чешские музыканты в Одессе // Вопр. муз.-исполнител. искусства. Москва, 1969. Вып. 5;
7. Кауфман Л. Дмитро Володимирович Ахшарумов. К., 1971;
8. Булат Т. Концертна діяльність // Історія укр. музики. К., 1989. Т. 2;
9. Кононова Е. Из истории Харьковского института искусств // Харьков. ин-т искусств. 1917–1992. Х., 1992;
10. Її ж. Музична культура Харкова кінця XVIII – поч. XX ст. Х., 2004.

О. В. Шевчук

Бібліографічний опис:

Музичні відділення Імператорського російського музичного товариства в Україні / О. В. Шевчук // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-69932>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).